

128. Dico VI. Lex humana non potest in materia levi obligare sub gravi: sed in materia gravi potest probabilius sub levi tantum ligare.

Prima pars est certa, secunda S. Thomae (1) Suarii (2) et aliorum doctorum contra plures contrarium sentientes ut Vazquez (3), Salméron (4), etc.

1.^a Pars prob. 1.º Sicut lex naturalis et divina circa res leves v. g. furtum leve non obligat nisi leviter, ita lex humana per se non potest ultra obligare in materia levi.

2.º Lex debet esse rationalis, justa et utilis. Sed si in materia levi obligaret graviter non esset rationalis, constituendo in re levi medium necessarium ad salutem; non justa augendo obligationem ultra capacitatem materiae; non utilis praebens occasionem ruinae et scandali in re minima. Ergo.

Gravitas materiae non est petenda ex conditione actus secundum se, sed ex gravitate finis a legislatore per se intenti, et aptitudine et necessitate medii ad ipsum finem; hinc potest res de se levis multum conduens ad finem magni momenti graviter praecipii aut prohiberi, v. g. comestio pomi in paradiso, ingressus virorum in monasteria virginum, sigillum sacramentale etiam de re levi, etc. In dubio, an lex obliget graviter vel leviter, non est censenda obligatio gravis, quia in obscuris, quod minimum est sequimur (5).»

129. II.^a Pars. Prob. 1.º Cum S. Bernardo (6): «Majora minoraque mandata dixerim, secundum quod magis minusve velle consistiterit ipsum qui praecipiat sive hominem, sive Deum.»

2.º Legislator posset in re gravi nullam ferre legem, aut per modum consilii eam proponere; ergo a fortiori poterit eam sub levi tantum obligantem ferre; cum haec potestas tantum obligandi in facultate non obligandi vel solum consiliandi a sola legislatoris voluntatis pendente, contineatur.

Attamen per se loquendo quisvis legislator censetur obligare juxta capacitatem materiae, cujus gravitas vel levitas definienda est judicio prudentum, ratione finis legis, verborum ejus, poenarum adjectarum etc.

Dices. Praeceptum legis naturalis circa materiam gravem obligat sub mortali. Sed praeceptum humani legislatoris, si existit, est praeceptum legis naturalis, quae jubet obedire legibus humanis. Ergo.

Resp. Dist. *min.* Est praeceptum legis naturalis mediante et ex voluntate legislatoris, conc. Immediatum independens a voluntate legislatoris: neg.

(1) 2, 2, Q. 105, art. 2. — (2) De legib. l. 3, c. 27. — (3) l. 2, D. 158, c. 4. — (4) In *Evang.* p. 3, tract. 12. — (5) Reg. jur. in 6.º — (6) Lib. de praecip. et dispens. c. 10.

THESIS XVI.

Potestas legislativa Ecclesiae est a civili principatu omnino independens.

130. Est sententia catholica contra plures, praesertim liberales politicos novi juris (1) defensores, qui: «Ad summam sic agunt cum Ecclesia, ut societatis perfectae genere et juribus opinione detractis, plane similem habeant ceterarum communitatum, quas respublica continet: ob eamque rem si quid illa juris, si quid possidet facultatis ad agendum legitime, possidere dicitur concessu beneficioque principum civitatis (2).»

Prob. 1.º Statutis Conciliorum et SS. Pontificum declarationibus. Chalcedonense. oecumen. IV, act. 4: «ut sine contradictione cessent ea pragmatica decreta imperatorum, quae in detrimentum canonum a quibusdam facta sunt, in omni provincia; canones autem per omnia teneant. Sic enim et fides custoditur et unaquaque ecclesiae tutum statum habeat.» Lateranense I, can. IV. «Praeterea juxta beatissimi Stephani Papae sanctionem statuimus, ut laicis quamvis religiosi sint, nullam tamen de ecclesiasticis rebus disponendi habeant facultatem; sed secundum apostolorum canones omnium negotiorum ecclesiasticorum curam Episcopus habeat.» Et in praecedenti oecum. VIII, constantinopol. IV, can. XXII, ubi principes excluduntur ab electione episcoporum, additur ratio, «cum nullam in talibus (rebus sacris) potestatem quemquam potestativorum vel caeterorum laicorum habere conveniat.» Pius IX plures in Syllabo (3) proscriptis errores huc pertinentes, eorum scaturigo ocluditur propositione 19.^a «Ecclesia non est vera perfecta societas plane libera, nec pollet suis propriis et constantibus juribus sibi a divino suo fundatore collatis, sed civilis potestatis est definire quae sint Ecclesiae jura ac limites intra quos eadem jura exercere queat.» Leo XIII (4): «Ecclesiam vero in suorum officiorum munere potestati civili velle esse subjectam, magna quidem injuria magna temeritas est.»

2.º Scriptura, nam Christus potestatem gubernandi Ecclesiam ac proinde leges ferendi solum Petro et Apostolis (supr. n. III, 2.º) dedit, quin illos nec principes ab eorum potestate exciperet. Ergo potestas legislativa Ecclesiae etc. Confirm. Potestas legislativa Pontificis et Episcoporum est juxta Scripturam vicaria potestas Christi D. Sed potestas Christi D. erat prorsus independens ab omni civili

(1) Encyclic. Leonis XIII *Immortale Dei*. — (2) Ibid § His autem. — (3) § V, et VI. — (4) Encyclic. *Immortale Dei*. § Sic illa.

principatu. Ergo... Major prob. ex S. Matthaeo (1) «Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes... docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis.» Ex S. Joanne (2) *Sicut misit me Pater et ego mitto vos.*

131. 3.^a Hosius (sac. IV) Constantio Imperatori ajebat (3): «Ne te rebus miscas ecclesiasticis, neu nobis his de rebus praecepta mandes, sed a nobis potius haec ediscas. Tibi Deus imperium tradidit nobis ecclesiastica concedidit: ac quemadmodum qui tibi imperium subripit. Deo ordinanti repugnat, ita metue, ne si ad te ecclesiastica pertrahas magni criminis reus fias.» S. Ambrosius (4); «Imperator intra Ecclesiam, non supra Ecclesiam est.» S. Joannes Damasc. (5); «Penes Imperatores potestas non est, ut Ecclesiae leges sanciant. Attende quid dicat Apostolus (6): *Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum apostolos, secundo prophetas, tertio pastores et doctores ad perfectionem Ecclesiae non adjecti imperatores.*» S. Gregorius Nazianz. (7); «Vos quoque (principes et praefectos) imperio meo et throno meo lex Christi subjeit. Imperium enim nos quoque gerimus: addo etiam praestantius ac perfectius; nisi vero aequum sit, spiritum carni et caelestia terrenis cedere.» S. Thomas Cantuar. (8) Episcopo Londinensi Regis voluntati cedere suadenti invicte respondit: «In hoc nec tibi, nec alii parco, nec angelo si descenderit de caelo, sed statim ut audiero talia componentem, audiet ex me. *Vade retro, satana, non sapis quae Dei sunt* (9). Absit a me ista dementia. Avertat a me Deus dementia istam, ut aliquatenus persuadear aliquibus tergiversationibus inire commercium de Christi corpore, unde ego Judae venditori et dominus meus (rex) judaeis assimiletur emptoribus Christi.» Nicolaus I (10) «Nec Imperator jura Pontificatus arripuit, nec Pontifex nomen imperatorium usurpavit: quoniam Christus sic actibus propriis et dignitatibus distinctis officia potestatis utriusque discrevit, ut et christiani imperatores pro aeterna vita Pontificibus indigerent, et Pontifices pro cursu temporalium tantum modo rerum imperialibus legibus uterentur.» Leo XIII (11); «Sicut finis, quo tendit Ecclesia, longe nobilissimus est, ita ejus potestas est omnium praestantissima, neque imperio civili potest haberi inferior, aut eidem esse ullo modo obnoxia.» Et infra (12): «Inter utramque potestatem quaedam intercedat necesse est ordinata col-

(1) XXVIII, 18-20. — (2) XX, 21. — (3) S. Athanasius *Histor. arianor.* n. 44. — (4) *Serm. cont. Auxent.* n. 36. — (5) Or. 2, de imagin. n. 12. — (6) 1, Corinth. XII, 28. — (7) Or. 16, n. 8. — (8) *Epist.* 130. — (9) *Matthae* XVI, 23. — (10) *Epist.* ad Michael, Imper. — (11) *Encyclic. Immortale Dei*, § Nam unigenitus. — (12) § Ita-que Deus.

ligatio; quae quidem conjunctioni non immerito comparatur, per quam anima et corpus in homine copulantur.» Imperatores christiani jus supremum Ecclesiae agnoverunt. Constantinus in conc. Nicaeno (1); «Deus vos [Episcopos] constituit sacerdotes et potestatem vobis dedit de nobis quoque judicandi, et ideo nos a vobis recte judicamur.» Theodosius junior scribit ad concilium Ephesinum, se mittere comitem Candidianum; ut cum questionibus et controversiis, quae circa fidei dogmata incidunt, nihil quidquam commune habeat; nefas est enim qui sanctissimorum negotiorum catalogo adscriptus non est, illum ecclesiasticis negotiis et consultationibus immiscere (2).»

4.^a Ut alibi probatum est Ecclesia est societas perfecta cujus finis supernaturalis est, adeptio nempe vitae aeternae. Sed ad hunc finem omnes alii temporales, ut est finis civilis principatus, subordinari debent. Ergo societas civilis subordinatur Ecclesiae seu nequit, non modo non impedire ejus potestatem, sed e contra debet eam tueri. b) Quia aliter Christus D. Ecclesiae non sufficienter providisset, si media ad ejus finem consequendum a societate civili vel a quacumque alia penderent. Non enim posset libere populum sibi commissum regere et gubernare.

132. Obj. 1.^a Christus de se dixit (3) «*Regnum meum non est de hoc mundo*» ejusque Apostolus (4) docuit «*omnis anima potestatis sublimioribus subdita sit*» loquens de potestate civili. Ergo nec Ecclesia potest ferre leges in hoc mundo, nec potest resistere civili potestati.

Resp. Explico primum; *Regnum meum non est de hoc mundo*, origine et modo mundanis et temporalibus, conc. Origine divina et gubernatione non est constitutum in hoc mundo cum potestate ei proportionata scilicet, superiore omni temporali potestate, neg. «Non ait, inquit S. Augustinus (5) *Regnum meum non est hic, sed non est hinc, hic est enim regnum ejus usque in finem saeculi* (6).» Explico secundum; omnis anima subdita sit potestati civili, in iis, quae sunt hujus propria: conc. In iis, quae sunt extra ejus ambitum uti sunt res ecclesiasticae, neg.

Obj. 2.^a S. Gregorius. M. (7) appellat Mauritium Imperatorem dominum suum. Ergo.

Resp. Dist. Respective ad ditionem imperatoriam Mauritii; conc. absolute et qua Summus Pontifex; neg. Nam et ipse iniquam legem Mauritii de militibus non recipiendis in monasteriis correxit, et in

(1) *Rufin* H. E. I, 2. — (2) *Apud* Hardouin, I, 1346. — (3) *Joan* XVIII, 36. — (4) *Rom* XIII, 1. — (5) *Tract.* in *Joan.* 115, n. 2. — (6) *Vid.* vol. II. *Disq.* VI, n. 307. — (7) *Epist.* 61.

Ps. 5 poenit. inter Ecclesiae persecutores Mauritium enumerat, eo quod temerarie jura sacra usurparet.

Obj. 3.º Plura facta historica, quibus res ecclesiasticas saepe legum Imperatorum non Pontificum esse compositas demonstratur, v. g. indicendo concilia, eligendo ad Episcopatus, puniendo haereticos, etc.

Resp. in genere, demonstratur res ecclesiasticas esse compositas legum Imperatorum vel delegate ex concessione Ecclesiae, vel ei opem ferendo, ut par est, gladio saeculari, conc. Jure proprio; neg. Illis, qui sine venia et concessione Ecclesiae, quin ipsa eorum auxilium postulare rebus Ecclesiae se immiscere audebant, semper restitit Ecclesia, suorum jurium usque ad martyrium vindex.

Obj. 4.º Si principatus civilis dum leges fert debet se conformare legibus Ecclesiae vel saltem eas non laedere, non poterit suis subditis praesertim his temporibus maximum bonum temporale commercii, aliarumque commoditatum, quae ex libertate cultus, preli, etc., consequitur procurare. Ergo.

Resp. Dist. Non poterit maximum bonum temporale unice bestiarum proprium procurare: conc. et neg. suppositum tale bonum esse hominibus rationalibus maximum bonum. Non poterit maximum bonum temporale rationale, unice hominibus dignum: neg. Ratio est manifesta, nam Ecclesia suis legibus bonos reddit Principes, bonos subditos, dat ergo Principes paci et prosperitati populorum studentes, subditosque obediens, suos principes tanquam Dei ministros reverentes, ut procul seditionis periculo amoto, dyscolis severitate repressis, omnes generatim in summa pace, mutua inter se colligatas charitate communi patriae bono certatim adlaborent. Nullam Ecclesia justam honestamque in quovis bonorum genere progrediendi libertatem coarctat, sed approbat, vires addit, caelesti sua roborat benedictione. Merito igitur sapientissimus Leo XIII epistolam encyclicam qua hanc veterem et nostrorum temporum calumniam propulsat, solemniter hac exorditur sententia: «Immortale Dei miserentis opus, quod est Ecclesia, quamquam per se et natura sua salutem spectat animorum adipiscendamque in caelis felicitatem, tamen in ipso etiam rerum mortaliu[m] genere tot ac tantas ultra parit utilitates, ut plures majoresve non posset, si in primis et maxime esset ad tuendam hujus vitae, quae in terris agitur prosperitatem institutum [1].»

(1) Inter alia documenta hoc affert. S. Augustini: «Qui doctrinam Christi adversam dicunt esse reipublicae, dent exercitum talem, quales doctrina Christi esse milites jussit, dent tales provinciales, tales maritos, tales conjuges, tales parentes, tales filios, tales dominos, tales servos, tales reges, tales iudices, tales denique debitorum ipsius fisci redditores et exactores, quales esse praeci-

SCHOLION.

De immunitate ecclesiastica.

133. Dico I. Clericos teneri directive ad observantiam legum civilium, quae bonum commune respicientes non repugnant sacris canonibus vel officio clericali, est certum.

Dicimus directive, quia ut statim probabimus, clerici nequeunt deduci ad tribunal laicum, addimus quae non repugnant, etc., uti sunt praecipue regulantes hominum commercium in contractibus. Ratio est quia «clerici praeterquam quod clerici sunt, sunt etiam civices, et partes quaedam reipublicae politicae; igitur ut tales vivere debent civilibus legibus; non sunt autem aliae... nisi quae a politico magistratu sunt latae; igitur illas clerici servare debent. Alioquin magna perturbatio, et confusio in republica oriretur, si clerici non servarent civiles leges in commercis civilibus et humanis [1].» Confirm. ex Nicolao I. supra, n. 131.

134. Quaedam leges civiles, alioquin utiles et necessariae reipublicae, non sunt aptae servari a clericis, qui pro Christo legatione [2] inter homines funguntur; inde enata immunitas ecclesiastica seu jus Ecclesiae quo res suae, loca et personae a foro et jurisdictione saeculari tam in criminalibus quam in civilibus eximuntur. Est *localis*, quae respicit loca pia, ut monasteria, xenodochia, coemeteria, etc. *Realis*, quae afficit res divino cultui dicatas et bona Ecclesiae et ministrorum. *Personalis*, quae ipsas ecclesiasticas personas a jurisdictione civili auferit. His dictis breviter statendum.

Dico II. Clerici exempti sunt a tribunali civili, solutione tributorum, militia caeterisque legibus eorum statui non convenientibus.

Primum est certum ex variis locis Jur. Canonici et decretis Conciliorum. In decretalibus [3] ex concil. Parisiensi: «Nullus iudicium, neque presbyterum, neque diaconum, aut clericum ullum, aut minores Ecclesiae sine permisso Pontificis per se distringere aut condemnare praesumat.» Ex Innocentio III [4]:

«pit doctrina christiana, et audeant eam dicere adversam esse reipublicae, immo vero non dubitent eam confiteri magnam, si obtemperentur, salutem esse reipublicae.» Enumeratisque magnis bonis a religione Christi societati civili praestitis, prosequitur S. Pontifex: «Mansissent profecto eadem bona, si utriusque potestatis concordia mansisset: majoraque expectari jure poterant, si magistrato, si consiliis Ecclesiae majore esset cum fide perseverantiaque obtemperatum. Illud enim perpetuae legis instar habendum est, quod Ivo Carnotensis ad Paschalem II. Pontificem maximum perscripsit, cum regnum et sacerdotium inter se conveniunt, bene regitur mundus, floret et fructificat Ecclesia. Cum vero inter se discordant non tantum parvae res non crescunt, sed etiam magnae res miserabiliter dilabuntur.»

(1) Bellarm. De exempt. cleric. est.—(2) 2, Corinth. h. V, 20.—(3) L. 2, tit. 2, c. 2.—(4) Ibid. tit. 1, c. 17.

«Praecipiat ex parte nostra Praelatis, ut laicis de clericis conque-
rentibus plenam justitiam exhibere... Ne pro defectu ju-
stitiae clerici trahantur a laicis ad iudicium saeculare; quod
omnino fieri prohibemus.» Concil. Lateranense V, sess. 9:
«Cum a jure tum divino quam humano laicis potestas nulla in ec-
clesiasticas personas attributa sit.» Has tandem aliasque omnes
constitutiones «in favorem ecclesiasticarum personam, ac liberta-
tis ecclesiasticae et contra ejus violatores editas... innovat, exacte
ab omnibus observari debere,» vult Concil. Tridentinum (1).
Vid. Prop. XXXI Syllabi.

Secundum et tertium praesertim de militia est sententia tenen-
da. 1.º A tributis persolvendis nominatim exemerunt Ecclesiam
concil. Lateranensia III. et IV (2). Primum sic habet: «Ci-
vitatum rectores... tot onera frequenter imponunt Ecclesiis, ut
deterioris conditionis factum sub eis sacerdotium videatur, quam
sub Pharaone fuerit, qui legis divinae notitiam non habebat...
onera sua fere universa imponunt, Ecclesiis et tot angariis eas
affligunt, ut eis, quod Jeremias deplorat, competere vi-
deatur. *Principes provinciarum facta est sub tributo...* de bonis Ec-
clesiarum et clericorum et pauperum Christi usibus deputatis vo-
lunt fere cuncta compleri... Quocirca sub anathematis districtione
sieri de cetero talia prohibemus.» Bonifacius VIII (3) quaedam
tributa a clericis exigi prohibet, quia: «Ecclesiae, ecclesiasti-
caeque personae ac res ipsarum non solum jure humano, quinimo
et divino, a saecularium personarum exactionibus sint im-
munes.»

2.º Haec jur. canon. statuta fundamentum desumunt ex doctri-
na Christi (4), qui requisitus cur non solveret didrachma interro-
gavit Petrum. «*Quid tibi videtur Simon? Reges terrae, a quibus ac-
cipiunt tributum vel census? a filiis suis an ab alienis? Ille di-
xit: ab alienis. Dixit illi Jesus: Ergo liberi sunt filii. Ut autem non
scandalizemus eos... da eis pro me et le.*» His significavit Christus
nec se, nec discipulos suos tributum debere, se quia filius Dei erat,
non enim ut homo erat filius Caesaris; discipulos suos, quia ipsius
familiares et domestici censebantur, solum ad vitandum scandala-
lum voluit solvere pro se et pro Petro, non ex aliquo debito. Sed
Christo et discipulis ejus succedunt in Ecclesia S. Pontifex et ec-
clesiasticae personae. Ergo, S. Hieronymus (In h. l.): «Ille
(Christus) pro nobis et crucem sustulit, et tributa reddidit; nos
(ecclesiastici) pro illius amore tributa non reddimus, et quasi
filii Regis a vectigalibus sumus immunes.»

3.º Hanc a tributis immunitatem rationabiliter extendi jur.
can. (5) ad bona, quae aliunde quam ab Ecclesia seu patrimonialia,
obveniunt clericis probat Suardus (6); a) Si viri nobiles solent
in humana republica ab hujusmodi tributis eximi, cur non magis

(1) Ses. 25. De Reform. c. 20.—(2) Decret. L. 3, tit. 49, c. 4, c. 7.—(3) Cap. Quomquam in 6, L. 3, tit. 28, c. 4.—(4) Matthaei XVII, 24, 25, 26.—(5) C. Ecclesiae, c. Quae in Ecclesiis, de constitutione. c. 4, clericus. De jur. compet.—(6) Def. fid. L. 4, c. 24, n. 7.

eximentur personae sacrae Deo dicatae? b) Tributa solvuntur quasi
in signum subjectionis, et in stipendium laboris in administran-
da suprema jurisdictione impensi (1); ergo sicut clerici omnino
exempti sunt a jurisdictione saeculari, ita etiam consequenter ab
omnibus tributis solvendis eximuntur.

135. 4.º Quoad militiam, immunitatem vindicavit: a) Pius IX
in Prop. 32.^a Syllabi: «Absque ulla et naturalis juris aequitatis
violatione potest abrogari personalis immunitas, qua clerici ab
onere subeundae exercendaeque militiae eximuntur; hanc vero
abrogationem postulat civilis progressus, maxime in societate ad
formam liberioris regiminis constituta.» b) Lex Ecclesiae prohi-
bens clericis arma ut constat ex pluribus capitibus (2). Jur. canon.
v. g. «Quicumque ex clero (3) esse videntur, arma militaria non
sumant, nec armati incedant; sed professionis suae vocabulum
religiosis moribus et religioso habitu praebent. Quod si con-
temperint tanquam sacrorum canonum contemptores, et eccle-
siasticae sanctitatis profanatores proprii gradus amissione mul-
tentur, quia non possunt simul Deo et saeculo militare.» c) Ratio,
nam pugna ministros Ecclesiae non decet, qui rebus spiritualibus
contemplationique vacare debent. Praeterea omnes clericorum
gradus ad altaris ministerium ordinantur, in quo Christi passio
missae sacrificio representatur, eaque de causa indecens illis est
sanguinem alienum effundere, sed potius parati esse debent ad
suum proprium pro Christo effundendum, ut quod ministerio
gerunt, opere imitentur. Quocirca merito in Ecclesia institutum
est ut effundentes humanum sanguinem quemquam interficendo,
aut mutilando, eo ipso irregulares sint (4).»

136. Dico III. Clerici quando subiciuntur legibus
civilibus, non subiciuntur directe seu ex debi-
to obedientiae potestati saeculari, sed tantum
indirecte ob debitum naturae ordinem.

Nam clerici non subsunt, ex decretali Innocentii III (5), ex
conc. Later. V (supr. n. 134) potestati magistratum saecularium,
ideoque eorum legibus non ligantur directe et immediate,
sed mediate jure naturae, aut tacito consensu Pontificis, ob aequi-
tatem naturalem.

Obj. 1.º Paulus ad Romanos (6) sine ulla alicujus ex-
ceptione scribit: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita
sit*, quem locum exponens Chrysostomus (7) ait: «Osten-
dens quod ista imperentur omnibus et sacerdotibus et monachis,
et non tantum saecularibus, id statim in ipso exordio declarat,
cum dicit: *Omnis anima* etc. etiam si Apostolus sis si Evangelista,
si Propheta, sive quisquis tandem fueris, neque enim pietatem
subvertit ista subjectio.» Ergo personae ecclesiasticae non
sunt exemptae a potestate civili.

Resp. Verba tam Scripturae quam S. Chrysostomi sunt
generalia et quaestionem de immunitate non tangunt, quare intel-

(1) Paulus ad Rom. XIII, 6.—(2) Caus. 23, q. 8.—(3) Ibid. c. 6.—(4) Ex Molina. De just. et jur. tract. 2, D. 108, n. 1.—(5) L. 1, tit. 2, c. 10.—(6) XIII, 1.—(7) Homil. 33.

ligenda sunt accomode juxta subjectam materiam, nempe si non adsit privilegium vel concessum vel debitum naturae rei excellenti. Hinc dist. Omnis anima subjecta est, si non est jure excepta; conc. Si est, subdist. est subjecta directe: neg. Indirecte et quoad aliqua vi ipsis juris naturalis ut explicatum est. conc. Sic Rex v. g. nisi fuerit in poenam alicujus criminis nec a Papa potest contemni, sed specialius est honorandus. Omnibus reddenda sunt debita officia, sed non omnia omnibus ut ipsemet Paulus docuit (1): «*Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal, cui timorem, timorem, cui honorem, honorem.*»

Obj. 2.º Jus canonic. non uno in loco testatur agros Ecclesiae subjectos esse tributis, et ex ipso ac jure civili satis perspicuum est. Ecclesiae immunitatem nunc restrictam, nunc ampliorem esse juxta temporum varietatem. Ergo si socialis progressus exigit, poterit immunitas totaliter aboleri.

Resp. Ad primum, dicit subjectos tributis, simpliciter et jure: neg. secundum quid et extraordinarie: conc. Referuntur illi canones ad tempus vel necessitatis, vel dominationis paganorum, vel coactionis principum catholicorum, cui si oportet, ad praecavenda majora damna aliquando invita cedit Ecclesia. Ad secundum nego *conseq.* et *suppositum conseq.*: primum, quia ex eo quod usus alicujus juris sit varius non sequitur ipsum jus posse aboleri: homo habet usum vitae, quam moraliter potest protrahere, vel diminueri prout eligat statum vitae commodum vel arduum, non tamen potest se interficere seu juri ad vitam directe renuntiare; secundum, quia nunquam verus socialis progressus exigit aboleri immunitatem Ecclesiae, sed potius eam commendabit ac tuebatur (2).

Obj. 3.º Clerici non carent commodo et utilitate gubernationis et sollicitudinis Principum saecularium. Ergo justum etiam esset ut sicut alii per aliquam contributionem onera publica sustinerent.

Resp. Dist. *conseq.* Justum esset si clerici nullam praebent compensationem, nec publico munere fungerentur, trans. Si praebent compensationem et munere publico funguntur: neg. Societas tenetur Deum cultu publico honorare (3) et per illos debet hoc suum officium adimplere quibus Deus id commisit nempe per sacerdotes, Aliunde si clerici a Principibus in spiritualibus juvantur etiam Principes a clericis in spiritualibus juvantur, unde clerici sufficienter compensant beneficium, quod a principibus accipiunt. Si nos, aiebat Paulus (4), *vohis spiritualia semioamus, magnam est, si nos carnalia vestra melamus?*

137. Dico IV. Immunitas ecclesiastica non habuit ortum ex jure civili, sed consequitur ipsam divinam Ecclesiae constitutionem.

Non dicimus non potuisse habere ortum ex jure civili, quia certe licitum erat principibus renuntiare juri suo et quamvis nulla superiori virtute aut potestate cogentur, abdicare se jurisdictione

(1) Rom. XIII, 7.—(2) Vid. n. 132, Obj. 4.º—(3) Vol. 1, Disq. II. De Religione, nn. 13-23.—(4) 1, Corinth. IX, 11.

temporali in clericis eamque in Pontificem Rom. vel alios Praelatos ecclesiasticos transferre; sed *non habuit*, ut significemus fundamentum primum, certum, inextinguibile immunitatis Ecclesiae non esse jus civile, sed jus quoddam divinae Ecclesiae constitutioni inhaerens a potestate civili praesertim catholica recognoscendum.

Prob. 1.º Pius IX in Syllabo proscriptis, tamquam errorem (1) dicere: «Ecclesiae et personarum ecclesiasticarum immunitas a jure civili ortum habuit.» «Laica potestas auctoritatem habet rescindendi, declarandi ac faciendi irritas sollemnes conventiones (vulgo concordata) super usu jurium ad ecclesiasticam immunitatem pertinentium cum Sede Apostolica initas, sine hujus consensu immo et ea reclamante.» Positive «a jure tam divino quam humano (ecclesiastico) constitutam vult immunitatem Lateranense V (2). Tridentinum vero (3) «Principes officii sui admodum esse censuit, confidens eos ut catholicos, quos Deus sanctae fidei, Ecclesiaeque protectores esse voluit, jus suum Ecclesiae, restitui, non tantum esse concessuros... permisso, ut Officiales aut inferiores Magistratus, Ecclesiae et personarum ecclesiasticarum immunitatem; *Dei ordinatione et canonice sanctionibus* constitutam aliquo cupiditatis studio, seu inconsideratione aliqua violent...»

2.º Christus D. constituit Petrum ejusque successores Rom. Pontifices supremum Ecclesiae caput, suum in terris Vicarium, cui universos homines etiam principes pascondos tradidit. Sed nequirit Summus Pontifex Christi Vicarius amplissimum et divinissimum munus plena libertate ac debito honore exercere, nisi esset exemptus a quacumque potestate civili. Ergo saltem Summus Pontifex ratione sibi traditae potestatis est omnino immunis a laica potestate. *Min.* est innegabilis: nemo non videt quantum detraheretur honori debito supremae, universali ac spirituali Pontificis auctoritati, verbo Majestati Dei in terris visibili, si Pontifex vel in minimo subiceretur Regi temporali: pariter non habiturum Pontificem plenam libertatem ex hoc solo capite patet quod ejus cum fidelibus communicatio posset impedi. Hinc inter alias (4) damnata est a Pio IX propositio: «Civilis auctoritas potest impedire quominus sacrorum Antistes et fideles populi cum Romano Pontifice libere ac mutuo communicent.» Et haec alia: «Doctrina comparantium Romanum Pontificem Principi libero et agenti in universa Ecclesia, doctrina est quae medio aevo praevaluit.» Non tantum ergo in medio aevo, sed semper est Pontifex comparandus Principi libero et agenti in universa Ecclesia.

3.º Caeteri clerici praesertim Episcopi, quamvis in minori gradu, sunt etiam ministri Christi, *dispensatores mysteriorum Dei* (5), cultui divino cum religiosi viri addicti, dignitate praefulgent quavis politica majori, cui ipsi Reges honorem et obedientiam debent. Sed non est aequum majorem subdi minori. Ergo... Ita agnovit

(1) Prop. XXX.—(2) Supr. n. 134.—(3) Decret. reform. sess. 25, a. 20.—(4) Syllabus, § V, et VI, prop. 49, 34.—(5) 1, Corinth. IV, 1.

Constantinus Imperator alloquens Episcopos (1): «Vos dii estis a summo Deo constituti, aequum non est, ut homo iudicet deos.» S. Gregorius VII (2): «Quis dubitet, Sacerdotes Christi, regum et principum, omniumque fidelium patres, et magistros censeri. Nonne miserabilis insaniae esse cognoscitur, si filius patrem, discipulus magistrum sibi conetur subjugare, et iniquis obligationibus illum suae potestati, subjicere, a quo credit non solum in terra, sed etiam in caelis se ligari posse et solvi.»

4^a Summo Pontifici data est plena potestas gubernandi et regendi Ecclesiam, eique obedire tenentur omnes et singuli fideles cuiusvis sint dignitatis: ergo et ipse prout exigit divina missio, decor et libertas status ecclesiastici potuit immunitatem Ecclesiae constituere. Innocentius IV († 1254) antequam esset Summus Pontifex proponit sibi quaestionem (3), quis exemit clericos? Primo respondet, Papa consentiente imperatore; secundo, quod exempti sunt a Deo, tertio die «quod Papa, etiam sine consensu imperatoris eos potuit eximere a iurisdictione imperatoris, per suas constitutiones, quia cum clerici spirituales res sint, et ex toto corpus suum et animam dederunt in servitium et sortem Christi, per consequens Papae iudicio, et constitutionibus subsunt.»

138. An praeter Rom. Pontificem alii clerici sint etiam immunes a potestate saeculari immediate jure divino vel mediate jure ecclesiastico seu pontificio in utramque partem versant auctores. Suardius. (4) qui primae adhaeret, ait: conveniunt; ambae sententiae «privilegium ecclesiasticae immunitatis esse ex jure divino et humano, cujus ratio reddi potest, quia oportuit tale privilegium esse perpetuum, fixum et immutabile, et ideo debuit esse de jure divino, simulque necessarium fuit esse aliqua ex parte mutabile vel variabile, et ideo juri etiam humano aliquo modo substerni debuit. Coniunctio autem utriusque juris circa tale privilegium duplici modo cogitari vel fieri potuit: primo ut jus divinum tantum remote tale privilegium concedi praeciperet, jus vero humanum illud constitueret hominum arbitrio. Secundo e converso, ut jus divinum illud proxime contulerit, commiserit tamen homini, ut illud in particulari moderari et accommodari posset. At vero ex his duobus modis hic posterior convenientior est: ergo credendum est isto modo fuisse a Christo datum Ecclesiae suae hoc privilegium.»

ARTICULUS III.

De conscientia.

139. Leges dirigentes ac moraliter constringentes hominis libertatem, ut recta ad suum finem ultimum tendat, *in se et objective* usque huc consideravimus: nunc considerandae sunt *subjective* et

(1) Ruffin. L. 10, c. 2.—(2) Gratian. D. 96, c. 9.—(3) Apparatus, sup. decret. ad c. 2, de Major. et obedient.—(4) Defens., fid. L. 4, c. 9, n. 24.

in earum *applicatione* quatenus efformant conscientiam, quae est *regula proxima operationum nostrarum dum illae tantum sunt et vocantur regulae remotae. Est conscientia, prout hic sumitur, iudicium practicum intellectus de honestate vel inhonestate rei agenda. Si sit practicum quatenus est de re aliqua ex qua pendet plus vel minus remote honestas vel turpitudine actionis, dicitur etiam, licet minus proprie, conscientia; sic iudicium quo iudico rem esse meam vel alienam, opus esse servile vel liberale, quod etiam dicitur *speculative practicum*. Si sit practicum de re agenda hic et nunc, i. e. perpensis circumstantiis omnibus, est conscientia proprie et striete et dicitur *practice practicum*.*

«Conscientiae nomen, ait D. Thomas (1), significat applicationem scientiae ad aliquid. Quaelibet autem scientia ad aliquid applicari potest; unde conscientia non potest nominare aliquem habitum specialem, vel aliquam potentiam; sed nominat ipsum actum, qui est applicatio cuiuscumque habitus, vel cuiuscumque notitiae ad aliquem actum particularem. Applicatur autem aliqua notitia ad aliquem actum, dupliciter: uno modo secundum quod consideratur an actus sit vel fuerit (2), alio modo secundum quod consideratur an actus sit rectus vel non.» Ultimi applicationis modi duplex est via. «Una secundum quod per habitum scientiae dirigimur in aliquid faciendum vel non faciendum; alio modo secundum quod actus postquam factus est, examinatur ad habitum scientiae an sit rectus vel non rectus... Secundum autem utriusque applicationis modum nomine conscientiae utimur. Secundum enim quod applicatur scientia ad actum ut dirigens ipsum, secundum hoc dicitur conscientia instigare, vel inducere, vel ligare; secundum vero quod applicatur scientia ad actum per modum examinationis eorum quae jam acta sunt, sic dicitur conscientia accusare vel remordere, quando id quod factum est invenitur discordare a scientia ad quam examinatur; defendere autem vel excusare, quando invenitur id quod factum est processisse secundum formam scientiae.»

Conscientia differt a synderesi, quae est habitus primorum principiorum ad praxim spectantium, differt a scientia morali, quae est habitus inferens conclusiones ex principiis ad mores pertinentibus: conscientia principia syndereseos et conclusiones scientiae moralis individui operantis actibus applicat. Synderesis praescindit a particularibus circumstantiis et dicitur principia generalia v. g. honeste vivendum est, scientia moralis ex principiis syndereseos procedit sive immediate sive mediate ad varias conclusiones, quas tamen

(1) De verit. Q. 17, art. 1.—(2) Genes. XLIII, 22, Non est in nostra conscientia quis posuerit eam (pecuniam) in marsupii nostris.

non applicat ad individuum operationem v. g. qui furatur non honeste vivit: ergo non est furandum; conscientia tandem applicat sive principia generalia sive conclusiones ad individuum operationem v. g. non est furandum, sed si nunc assumerem pecuniam Petri furarer, ergo non possum assumere pecuniam Petri.

140. Conscientia praecepti dividitur: 1.º In rectam et erroneam; est recta seu vera, si actionis honestati vel turpitudini concordat. Verum quia honestas pendet ex duplici regula proxima et remota, si conscientia tantum concordet cum regula proxima erit recta subjective; si tantum cum remota erit recta objective seu speculative. Sic quando Jacob ex errore invincibili iudicavit licitum sibi esse accedere ad Liam, iudicium illud erat verum practice et subjective, non objective et speculative, e contra si stante illo errore iudicasset non esse reddendum debitum Liae illud iudicium fuisset practice et subjective falsum: objective et speculative verum. Est erronea quando non concordat actionis honestati vel turpitudini; dividitur, sicut ignorantia a qua procedit, in vincibilem et invincibilem, vincibilis in crassam, affectatam etc. (1).

2.º In laxam et scrupulosam; prima est quae levibus rationibus iudicat rem aliquam esse licitam vel quae solum graviora mortalia curat. Si magna parvi et parva magni faciat, ut olim pharisaei (2) est et vocatur pharisaica. Secunda est quae levibus rationibus putat esse peccatum quod revera non est.

3.º In certam, probabilem et dubiam. Certa, cujus iudicium practicum excludit omne dubium prudens de opposito; probabilis, cujus iudicium practicum est ex gravi fundamento, sed cum formidine de opposito; dubia quae suspensa inter honestatem et inhonestatem alicujus actionis non potest se resolvere in aliquid iudicium practicum.

THESIS XVII.

Ad honeste operandum dictamen proximum conscientiae de licitate actionis debet esse moraliter certum.

141. Nota. I. Operandum esse juxta conscientiam ex hoc patet quod sit intimatio legis vel divinae vel humanae ad nostras actiones immediate applicatae, quam spernere nefas est. «Omne autem, »ait Apostolus (3), quod non est ex fide peccatum est? i. e. prout aliter quis agit ac dicat conscientia sua; nam de illis tractat Apostolus, qui existimabant non posse moraliter sumere cibos leges vetitos, quos peccare affirmat si discernant, si iudicent

(1) Vide supr. n. 27.—(2) Matthaei. XXIII, 24.—(3) Rom. XIV, 23;

esse illicitos, qui autem discernit si manducaverit, damnatus est quia non ex fide, ut conformiter ad sensum litteralem exponunt communiter theologi cum PP. Chrysostomo, Theodoro, Ambrosio et Theophylacto. Est conscientia juxta S. Bonaventuram (1): «Praeco Dei et nuntius; et quod dicit non mandat ex se; sed mandat quasi ex Deo, sicut praeco cum divulgat edictum regis.» Unde ulterius colligitur cum D. Thoma (2) eandem esse vim, qua praeceptum ligat et qua conscientia ligat; »cum praeceptum non liget nisi per virtutem scientiae, nec scientia nisi per virtutem praecepti. Unde cum conscientia nihil aliud sit quam applicatio notitiae ad actum, constat quod conscientia ligare dicitur vi praecepti divini... applicatur aliquando etiam conscientia consilii ad particularem actum... sed tunc non alio modo potest obligare quam ipsum consilium; ex quo aliquis obligatur ut non contemnat, sed non ut impleat.»

II. Certo inhoneste operatur et peccat, qui dictamine practice dubio procedit ad operandum: nam ejus opus certo non est ex fide, et interpretative vult malitiam in eo apprehensam, hoc ipso quod aequae vult opus sive sit malum, sive non. Extra dubium stricte sumptum, quod dictamen requiratur ad honeste operandum disputant auctores; nostra thesis est communior theologorum, cui adversantur ex una parte exigentes, ut Oviedo et Esparza, dictamen evidens excludens dubium de opposito etiam imprudens, ex altera putantes sufficere, ut Vazquez, Sanchez, etc. dictamen probabile.

142. Prob. 1.º Ecclesiasticus (3) vult omne opus bonum hominis procedere ex verbo veraci et consilio stabili: *Ante omnia opera verbum verax praecedat te, et ante omnem actum consilium stabile.* Atqui si dictamen solum probabile sufficeret, necessum non esset omnem actum bonum praecedere verbum verax et consilium stabile; et e contra si praecedat dictamen certum, excludens omne dubium prudens de opposito, jam haberetur verbum verax, consilium stabile. Ergo ad actum bonum hominis non sufficit dictamen probabile, sed requiritur saltem moraliter certum.

2.º Efficacius: ille peccat qui voluntarie se committit periculo peccandi formaliter, juxta illud (4) *qui amat periculum in illo peribit.* Atqui qui operatur praecedente tantum dictamine probabili voluntarie se committit periculo peccandi formaliter. Ergo... Min. prob. Qui operatur praecedente tantum dictamine probabili, ita iudicat suam actionem esse hie et nunc licitam, ut simul judi-

(1) D. 39, ar. 1, q. 3, ad 3.—(2) De verit. q. 17, art. 3.—(3) XXXVII, 20.—(4) Eccl. III, 27.

cet forte esse illicitam et formaliter peccaminosam: hoc enim importat dictamen illud solum probabile, quo immediate dirigitur in sua operatione. Atqui qui ita operatur se exponit manifeste periculo peccandi formaliter. Ergo... Confir. Qui jaculatur in aliquem probabiliter iudicans esse feram, et simul prudenter formidans esse hominem, se exponit periculo homicidii. Ergo a pari, qui iudicat actionem esse bonam, sed prudenter reformidat esse malam se exponit periculo agendi actionem malam, quod est inhonestum et prohibitum.

3.º Auctoritate et ratione D. Thomae (1) sic resolventis: «Eum qui plures praebendas habet, etiam casu quo id revera licitum sit, peccaret, si habet dubitationem de opposito; quia si manente tali dubitatione plures praebendas habet, periculo procul dubio se committit, ac sic procul dubio peccat» ubi D. Thomas verbis: «si habet dubitationem de opposito» comprehendit etiam opinionem probabilem, cum ibidem optime distinguat fidem certam ab opinione.

143. Obj. 1.º Qui probabiliter iudicat, hic et nunc sibi licere hoc operari, prudenter hoc operatur. Ergo non se exponit periculo peccandi formaliter.

Resp. Dist. *antec.* Prudenter operatur ex iudicio probabili remote ex illo efformans iudicium prudens et practice certum, quo immediate dirigitur: conc. Proxime, solum iudicio probabili dirigente: neg. Si solum praecedit ut dirigens dictamen probabile cum eo operans imprudenter amplectitur periculum peccandi, quod non aufertur nisi a morali certitudine, nam haec sola excludit dubium prudens de opposito.

Obj. 2.º Ex principiis tantum probabilibus non potest deduci iudicium practice certum de honestate actionis. Atqui conscientia recta iuxta quam possumus operari, nititur quandoque iudiciis probabilibus. Ergo non requiritur dictamen seu iudicium certum. *Maj.* prob. Quia ultimum iudicium practicum non potest esse certius iudiciis, quibus fundatur. Ergo...

Resp. Dist. *maj.* Non potest deduci iudicium practice certum immediate: conc. Remote et praesuppositivae: neg. *Min.* dist. Nititur principiis probabilibus remote: conc. Proxime: neg. *Maj.* prob. dist. Non potest esse certius principiis tum directis, tum reflexis ex quibus procedit, conc. Tantum directis: neg. Quomodo in probabilibus deveniatur ad iudicium practice certum dicemus infra.

Obj. 3.º Ad honeste agendum non requiritur ut excludatur omnis etiam levis peccandi formido. Ergo non requiritur dictamen mora-

(1) Quolibet, 8, art. 13.

liter certum. *Antec.* prob. Qui agit quod ipsi, spectatis omnibus, videtur probabile vel probabilius licitum, prudenter agit. Ergo non peccat; omne enim peccatum est imprudens.

Resp. Dist. *antec.* Non requiritur ut excludatur omnis formido imprudens: conc. Prudens: neg. Rationem *antec.* dist. Agit prudenter, si non adsit simul formido prudens peccati vel haec reflexe ope alicujus principii certi deponatur: conc. Si maneat formido peccandi: neg.

Obj. 4.º Ideo requiritur dictamen certum ut vitetur periculum formalis peccati. Atqui potest sine eo vitari. Ergo *Min.* prob. Sufficit ut praemissa morali diligentia eligatur quod cuique videatur honestum. Atqui praemissa morali diligentia non semper cuique certum est quod agat honeste. Ergo...

Resp. Neg. primam *min.* Ad probationem, dist. *maj.* Sufficit eligere quod videatur honestum, sed absque prudenti formidine oppositi: conc. Cum formidine prudenti: neg. *Min.* dist. Non semper est certum quod agat honeste, si solum innititur iudicio immediato probabilitatis, conc. Si etiam iudicio reflexo, quod est certum: neg. Nam, ut deinde exponemus, vi iudicii reflexi, quod est certum, efficitur dictamen practice certum.

THESIS XVIII.

Contra conscientiam erroneam agere semper est illicitum, imo si est certa et invincibiliter erronea datur obligatio eam sequendi.

144. Conscientiam non sequimur quod facimus id, quod ipsa dicit esse prohibitum vel id omittimus quod ipsa dicit esse praeceptum; contra eam non agimus, si omittimus id quod ipsa dicit esse prohibitum, et facimus, si operandum est, quod dicit esse praeceptum. Thesis est communis theologorum, et quoad primam partem adeo certa ut Vazquez censeat contrariam esse haereticam.

1.º Pars. Prob. 1.º Ex Paulo Apostolo (1): *Qui autem discernit (cibum esse illicitum) si manducaverit damnatus est, quia non ex fide.* Sed illa conscientia erat erronea, nam licet manducatio idolothorum esset lege Moysis prohibita, non tamen lege Christi. Ergo...

2.º Ratione communi in hac materia; qui elicit actionem in se bonam apprehendens eam ut malam, interpretative aequae fertur in malitiam apprehensam, ac si revera actio esset mala; ergo ample-

(1) Rom. XIV, 23.

ctitur malum et peccat. Radix hujus rationis est, quia actus voluntatis desumit bonitatem aut malitiam ab objecto ut proposito per intellectum; tendit enim in illud prout cognitum: ergo si cognoscitur ut malum ejus vult malitiam.

145. II.^a Pars. 1.º Ex trito principio: *quod non est ex fide peccatum est*. Sed omissio actus, quem conscientia invincibiliter erronea dicitur esse praeceptum non esset ex fide seu judicio certo ejus licitatis. Ergo...

2.º Judicans erronee et invincibiliter omissionem alicujus actus esse malam si omittit aequè vult interpretative malitiam omissionis ac eliciens actionem, quam malam apprehendit; aequè enim consentit in objectum sibi propositum ut malum.

SCHOLION.

De conscientia vincibiliter erronea.

Dico: Conscientia vincibiliter erronea non est absolute sequenda quando dicitur esse praeceptum quod revera est prohibitum, sed tantum conditionate, nimirum si, ut faciendum est, non deponatur.

146. I.^a Pars. Conscientia vincibiliter erronea potest deponi, secus esset invincibilis. Atqui si aliquis eam sequeretur antequam deponeret peccaret, sive ageret juxta sive contra eam. Ergo. *Min.* patet, quia in utroque casu se committeret periculo peccandi; in primo, quia non est certus conscientiam suam esse certam: in secundo, quia interpretative vellet malitiam apprehensam.

II.^a Pars. constat ex prima theses parte.

147. Obj. 1.º Omnis moralis obligatio derivatur ex lege Dei aeterna. Sed lex Dei aeterna non potest obligare ad malum v. g. mentiendi ut potest facere conscientia invincibiliter erronea. Ergo haec non obligat.

Resp. Conc. *maj.* *Min.* dist. Non potest obligare ad malum formaliter; conc. Materialiter, subdist. Absolute: conc. Hypothetice: neg. Lex Dei aeterna non praecipit absolute et simpliciter obediendum esse conscientiae invincibiliter erroneae, sed solum data hypothese sui existentia hujusmodi conscientiae; tum enim nolle facere quod conscientia dicit praeceptum, est velle malum, malum autem velle in omni casu a lege Dei aeterna et naturali prohibetur.

Obj. 2.º S. Augustinus (1) ait: «Inferioris potestatis praeceptum non obligat si contrarietur praecepto potestatis Superioris.» Sed conscientia invincibiliter erronea proponit aliquid contra praeceptum Superioris, scilicet Dei. Ergo...

Resp. Explico S. Augustinum distinctione; non obligat

(1) De verb. Domini, serm. 6, c. 8.

si cognoscatur esse contrarium praecepto Superioris: conc. Si non cognoscatur, subdist. Non obligat per se: conc. Per accidens et hypothetice; neg. *Minor.* contradist. Proponit aliquid contra praeceptum Superioris incognitum: conc. Cognitum: neg.

Obj. 3.º Ut actio sit bona debet procedere a recta ratione. Sed conscientia invincibiliter erronea non est recta. Ergo...

Resp. Dist. *maj.* A ratione recta saltem practice et subjective: conc. Speculative seu objective semper: neg. Et contra dist. *minore*, neg. *conseq.*

THESIS XIX.

Cum dubia est conscientia, pars tutior certo est eligenda in dubio practice pratico, nec non in speculativo pratico, quando hoc est vincibile.

148. **Nota.** I. Dubium est: a) *negativum*, quando animi suspensio inter utramque contradictionis partem oritur ex eo, quod pro neutra parte appareant rationes; vel adeo leves sunt, ut non sufficiant ad ferendum judicium aliquod probabile. b) *Positivum* quando dantur rationes et quidem graves pro utraque parte. c) *Facti*, cum est de an sit vel non sit. d) *Juris*, cum est de an liceat vel non liceat. e) *Pure speculativum* si est de veritate ad operationem non relata. v. g. an Deus sit aeternus. f) *Speculativum practicum* si est de licentia alicujus actionis praecise a circumstantiis v. g. an liceat mentiri, uti reticentia mentali. g) *Practice practicum* si est de licentia actionis individuae hic et nunc exercendae vel omittendae v. g. an hic et nunc interrogatus a iudice possim vel debeam mentiri ad liberandum reum. h) *Vincibile*, si adhibita diligentia deponi potest. i) *Invincibile*, e contra si deponi non potest.

II. Ad dubia tum juris tum facti resolvenda usui sunt theologis et juristis quaedam regulae, inter quas quoad dubium juris praecipuae sunt. «In dubio tutior pars est eligenda. In dubio melior est conditio possidentis.» Has regulas breviter in thesi et scholiis declarabimus. Ad dubium facti pertinent: «Factum in dubio non praesumitur, sed demonstrari debet.» Juxta hanc igitur regulam si accidat dubium de facto principali v. g. de voto emisso vel non emisso, de patrato homicidio vel non, reputabitur non factum, nisi jus specialiter contradicat. Alia est: «Factum in dubio praesumitur, quando de jure faciendum erat, communiter fieri solet, aut favorabile est facienti.» Haec regula obtinet, quando non est dubium de facto principali, sed de accessorio requisito ad illius vim, v. g. contracto matrimonio, praesumitur contractum sufficiente deliberatione ac caeteris requisitis. Et recte quidem, quia rationabile est in dubio existimare aliquem suum munus rite obiisse et nihil

necessarium praetermississe. Hinc commune est hoc aliud axioma: »Delictum et defectus non praesumitur, sed demonstrari debet.» His dictis probatur thesis, pro qua nota, tutius esse quod remotius est a periculo peccati, et minus tutum e contra.

149. I.^a Pars constat, nam si quis in dubio practice pratico non eligeret tutiorem partem certe operaretur cum dubio practice pratico de honestate suae actionis. Sed illicitum est operari cum dubio practice pratico (supr. n. 141. Not. II). Ergo...

II.^a Pars. Quando dubium speculativum practicum est vincibile, si quis negligit inquirere, non potest sibi efformare iudicium practice certum de honestate actionis. Ergo, si non eligat tutiorem partem, operabitur cum dubio practice pratico, quod est illicitum. Hinc v. g. si quis dubitat an teneatur audire sacrum, quia dubitat an sit dies festus, tenetur inquirere an sit dies festus vel audire sacrum.

SCHOLION I.

De regula: In dubio melior est conditio possidentis.

150. **Dico I.** Quando possessio est certa, dominium vero dubium, conditio possidentis justus est titulus habendi dominium tamquam certum.

Prob. 1.º Ex ipsa regula, quae cum communiter, a doctoribus in materia justitiae recepta sit, non sine solido fundamento est stabilita.

2.º Possessio natura sua quoddam est dominii exercitium illiusque complementum. Sed exercitium certum, complementum certum alicujus juris, prudenti iudicio supponit ipsum jus certum. Ergo si possessionem certam legitimam subsequatur dubium de jure dominii prudenter expellitur solo titulo possessionis.

3.º Qui possidet, juri dubio dominii superaddit jus possessionis certum. Ergo ejus conditio melior est, aliisque praeferenda, qui solum jus dubium habent.

Nota. Hanc regulam valere etiam pro foro conscientiae, nam ut communiter docent doctores, quoties jus civile et forum externum non innituntur falsae praesuppositioni, toties licet eisdem conformari in foro interno conscientiae; sed ut ex probationibus constat, jus civile et forum externum non falsae praesuppositioni hac in re innituntur, ergo licet in foro conscientiae ei se conformare (1).

151. **Dico II.** Etiam in aliis a justitiae materiis melior est conditio possidentis.

Ita sentiunt communiter probabilistae (2) et prob. 1.º Non minor est obligatio vitandi peccatum in materia justitiae quam in aliis materiis: ergo si in materia justitiae titulo possessionis potest quis

(1) Vid. S. Ligor. L. I. na. 35, 36; L. IV, n. 210. Quaer. 2.º—(2) Suarez, de censur. D. 40, s. 5, n. 15; de Relig. l. 4, n. 7..

dubium de honestate dominii deponere, idem in aliis materiis sentiendum est.

2.º Ideo in materia justitiae melior est conditio possidentis, quia possessio est jus certum, cui non nisi dubia opponuntur. Atqui idem accidit in aliis obligationibus dubiis. Ergo... *Min.* prob. Libertas habet potestatem moralem agendi, nisi legitima prohibitione coarctetur; ergo dum haec solum sit dubia non poterit praevalere contra certam libertatis potestatem.

152. **Dices 1.º** Qui se exponit periculo utendi re non sua laedit justitiam. Atqui dubitans de rei dominio eamque retinens, se exponit periculo utendi re non sua. Ergo...

Resp. *Dist. maj.* Laedit justitiam, si se exponit periculo formaliter: conc. Si tantum materialiter: neg. Et contra *dist. min.* neg. *conseq.* Qui certus de possessione dubitat invincibiliter de dominio, eodem modo se habet ac ille, qui uteretur re aliena invincibiliter ignorans esse alterius, quare si forte res est alterius peccabit quidem materialiter, non vero formaliter, nam dubium invincibile conjunctum possessioni certae aequivalet, ut ita dicam, inventioni rei cujus dominus inveniri non potest.

Dices 2.º In materia justitiae nemo a legitima possessione deturbatur, nisi certa opponantur argumenta; ergo a pari, in aliis materiis possidebit libertas donec argumenta certa contra ipsam afferantur. Sed haec doctrina nimis est laxa. Ergo...

Resp. *Dist. antec.* Nisi certa opponantur metaphysice, physice aut moraliter perfectae: neg. Certa moraliter etiam imperfectae: conc. *Conseq.* et *min.* subsumptam *dist.* eodem modo. Principium, de quo agimus, in dubio melior est conditio possidentis, valet in omnibus materiis si dubium est grave et fundatum, minime vero si dubium in favorem possessionis sit tantum leve et parvi momenti, dum pro parte opposita detur certitudo moralis quamvis lata.

SCHOLION II

Quando in dubio pars tutior possit omitti.

153. **Dico I.** Si facta diligenti inquisitione, dubium de existentia alicujus legis permanet seu est invincibile non est obligatio sequendi tutiorem partem.

Ita omnes, qui probabilisimum sequuntur, Prob. 1.º ex dico 2.º n. 151, quia etiam in aliis a justitia materiis melior est conditio possidentis.

2.º Ex pluribus regulis juris, quae in favorem libertatis dubium decidunt. Sic, XV, in 6.º «odia restringi, et favores convenit ampliare.» XXX. «In obscuris minimum est sequendum.» LVII. «Contra eum, qui legem dicere potuit apertius, est interpretatio facienda.» In c. *Ex parte tua* (1), jubetur: «In his vero, super quibus

(1) De transactionibus.